

KLAUS ROTHSTEIN

Den nøgne maskine

Essays

TIDERNE SKIFTER

Den nøgne maskine
© 2010 Klaus Rothstein / Tiderne Skifter
Forlagsredaktion: Claus Clausen
Sat med Minion hos An:Sats, Espergærde
og trykt hos Special-Trykkeriet, Viborg
ISBN 978-87-7973-391-6

Til G, F og O.

Tiderne Skifter Forlag · Læderstræde 5, 1. sal · 1201 København K
Tlf.: 33 18 63 90 · Fax: 33 18 63 91
e-mail: tiderneskitfer@tiderneskitfer · www.tiderneskitfer.dk

Indhold

I

Blandt patrioter

Frisind og folkefjender – 9

Om multikultur, madpakkekultur og minoritetens ret

Det sidste østland i Europa – 35

Om fædrelandskærlighedens apokryfe vers

Skriften på væggen – 57

Om catalansk identitet og selvstændighed

II

Den nøgne maskine

Vi er ikke bange – 93

Om trusler og tillid i terrorismens tid

Den psykotiske isbjørn – 124

Om rovdrift maskeret som godhed

Vu cumprá? – 134

Om falske tasker og friske fisk

III Fejlretning

Vogteren i målet – 153
Om menneskeansigter og antikunst

Undskyld, jeg tog fejl – 175
Om at vedkende sig sin skyld og fastholde sit synspunkt

P.S. 204

Noter 238

Den nøgne maskine består af otte essays, der er skrevet fra 2005-2009. Den enkelte tekst er fikseret i den periode, hvor den er skrevet – men bag i bogen findes en samling PS'er, der følger op på senere begivenheder og situationer, som bringer det enkelte essays emne ajour og i perspektiv. Nogle af disse PS'er er korte noter, andre løber over flere sider, enkelte rummer supplerende baggrundslæsning.

I Blandt patrioter

Frisind og folkefjender – *Om multikultur, madpakkekultur og minoritetens ret*

JEG GÅR GENNEM EN VANSIRET BYDEL, hvor uskønne bygninger vender ryggen til den tunge trafik og skilteskoven viser af til parkeringshuse og omfartsveje. Et halvvejs vandopløst plakatoslag på en lyskasse indkalder til et møde om, hvordan man kan gøre byen bedre at bo i, mere mangfoldig, mere grøn. Til venstre i et kryds og forbi en lille byggeplads, hvor et hjørnehus er ved at blive renoveret, et islamisk kulturcenter med en moské, hvor en gylden halvmåne balancerer på spidsen af minaretens tårn, som en gondol der sejler henover den blå himmel. Rundt om hjørnet og ud på en menneskefyldt plads. Jeg er på Grønland, et kvarter i Oslo, der har navn efter de grønne græssletter, der engang strakte sig ved Akerelvens bredder, hvor biler, boliger og butikker nu slås om pladsen med butikcentre og busterminaler. På begge fortove står flagstænger på geled, og i toppene flakser de norske flag i rød, hvid og blå, så man skulle tro at gaden på én gang fejrede nationaldagen og alle årets fødselsdage i kongefamilien. Men det er almindelig hverdag, og flagene er et naturligt indslag i den iøjnefaldende blandingskultur, der præger livet på Grønland.

Jeg er taget hertil for at møde en norsk avisredaktør,

Bjørgulv Braanen. Han er chef for et venstreorienteret dagblad med et navn, der giver mindelser om en verden af i går: Klassekampen. Intet mindre. Jeg skal tale med ham om politik og multikultur, og gadebilledet byder sig til som et fantastisk apropos. Her i kvarteret sætter indvandrerne sig spor over det hele, fra moskeen til cafeen, hvor mændene sidder og drikker te af glas, mens cigaretrøgen svæver opad i grå spiraler. Længere henne ad gaden, på en anden café, drikker nordmændene øl.

En reklame på et busstoppested fanger min opmærksomhed. Man ser to mennesker, der kommer ud af Klesbutikken, en tøjforretning. De er begge klædt i grønne jakker med store knapper, der minder mig om den uheldssvangre og uniforme tøjstil, som passer til folk som masseorderen Mao og bogbrænderen Guy Montag fra *Fahrenheit 451*. I baggrunden ser man andre mennesker: en er ude og løbe, en går tur med barnevognen, en spiser is, en kigger ud af vinduet. Alle som en er de klædt i det samme tøj. Og reklamens tekst lyder: *Uten utfordrere blir tilbudet fort dårlig*. Det er internetbanken Bank Norwegian, der står bag, og budskabet er et markant opgør med det konforme. Banken ønsker mere individualisme, en klassisk liberalistisk frihedstanke om retten til forskellighed, og selvom pengene er pointen, virker reklamen nærmest som en kommentar til bybilledet her i kvarteret, der er præget af arabere, asiater og afrikanere.

På hjørnet af Grønland og Motzfeldtsgate ser jeg en graffiti: *Kufar ut av muslimske lander*, står der. Kufar er de rettroende muslimers betegnelse for de vantro, og jeg er sikker på at mange nordmænd er klar til at støtte

kravet, hvis de kunne få det omvendte i bytte samtidig – muslimerne ud af „de vantros“ land. Ved de seneste valg har Fremskrittspartiet fået mere og mere vind i sejlene, og mens Norges regering overvejer, hvordan man skal dæmme op for ny fattigdom i et land med ufattelig mange milliardærer, profilerer oppositionen sig på modstand mod indvandring, og det er en kurs der tiltrækker vælgere, her som i resten af Europa.

Jeg læser, at avisen Fædrelandsvennen – et navn der er mindst lige så uforligneligt som navnet på dagbladet Klassekampen – har lukket og slukket for læsernes fri debat på avisens hjemmeside, fordi den var udsat for omfattende misbrug af mere eller mindre racistiske brugere, vistnok massefabrikeret af Fremskrittspartiet under alle mulige fiktive personers navne. Debatten bliver først tilgængelig igen, når avisen har fået udviklet et system, hvor brugerne skal registrere sig med deres mobiltelefon.

Inden jeg tog hertil, havde jeg set et par YouTube-videoer, bl.a. en aftenstemning fra Grønland, hvor bydelen uden videre kommentarer portrætteres som et samlingssted for indvandringen til Norge, og i kommentarfelterne havde jeg læst brudstykker af uartikulerede og fordærvede debatter, hvor navneforfalskede skribenter lader racismen løbe løbsk.

Disse to eksempler – Fædrelandets og YouTubes debatter – viser at ytringsfriheden har en pris, at demokratiseringen af den offentlige debat har en vrangside. Netets kommentarfelter er jo for de anonyme, hvad blanke husmure er for graffitiskriverne, nemlig et sted hvor man ikke risikerer at skulle stå til regnskab for sit synspunkt, men mens murmaleren har en konkret og akut

risiko for at blive opdaget i gerningsøjeblikket, kan nettets forfalskere arbejde i ro og mag. De, der ikke lægger navn og ansigt til deres synspunkter, vil se lukningen af avisens debatfora som et nervøst samfunds selvbeskyttelse, men det er ikke en demokratisk borgerret at skrive anklager og injurier i kujonens bekvemme anonymitet.

De to eksempler fra nettet kommer som pinagtige bekræftelser på, at den norske forfatter Dag Solstad har en pointe, når han i en artikel i det politiske kulturtidskrift *Samtiden* retter skytset mod ytringsfriheden som 'en hellig idé'. „Livet er sandelig blevet surrealistisk!“ skriver han. „Ikke minst som TV-titter. Jeg må virkelig si at jeg ikke føler meg hjemme i all den surrealisme som vi daglig bliver utsatt for. Surrealisme er for kunstnere, ikke for journalister og politikere! Når surrealismen overtas af journalister og politikere bliver det uutholdeligt for andre. Slik som romerriket må ha vært for dem som hadde høyere verdier enn å gå i Colosseum og bli underholdt.“

Dag Solstads kritik af ytringsfriheden er naturligvis ikke et angreb på selve *retten* til at have en mening og udtrykke den offentligt, men en kritik af de debattører, der kræver retten til at krænke – om så det er muslimerne tro på profeten eller kendissernes privatliv. Dertil er det kommet, skriver han, at ytringsfrihedens riddere af 1. klasse, nu er gået til Højesteret for at få omstødt to domme imod den norske udgave af *Se&Hør*, der brød ind og tog billeder ved en privat bryllupsceremoni, hvor en kendt popstjerne blev gift med en kendt skuespiller.

Dag Solstad undrer sig over, at bl.a. *Dagbladet* har protesteret mod dommen mod ugebladet med det argu-

ment, at kendisparret tilhører en minoritet af berømt-heder, som må finde sig i, at ugebladet ikke accepterer deres ønske om at holde bryllup uden pressefotos og offentlighed. Argumentet er, at andre berømt-heder hellere end gerne vil tage sig godt betalt for at lukke pressen ind til deres private arrangementer, og at prisen vil blive skruet i vejret, hvis de kendte selv kan bestemme, hvem de vil lukke ind hvornår – og det kan gå ud over mediernes bundlinie.

Dertil er det altså kommet, konstaterer Dag Solstad, at pressen som både vogter og udøver ytringsfriheden nu kan tage sig den frihed, åbent at indrømme, at det er økonomiske hensyn, der styrer. Vi tænker som regel på medierne som organer for vigtige og umistelige meninger, men sådan er det ikke længere. Kommer der et godt tilbud, slår mediehusene til, og Dag Solstad efterlyser derfor en afglorificering af ytringsfriheden. Når magthaverne sættes i forbindelse med den mest ubeherskede ytringsfrihed, så er det ikke længere politikerne og det politiske system, der er magthaverne, skriver han, for det er ikke politikerne der styrer ytringsfriheden. De må tværtimod vise, at de selv lader sig styre af den. Magthaverne er den grådige kapital, siger Dag Solstad, og han retter et skarpt angreb på dem, der fremstiller ugebladet som et ynkeligt offer for rettens overgreb på ytringsfriheden. Se & Hør er ikke et ynkeligt offer. Se&Hør er en ynkelig magthaver.

*

Der er endnu en time til mit møde, og jeg skal have lidt at spise. Kebab? Shawarma? Tandoori fra Punjab? Eller

måske norske karbonader? Nej, så sulten er jeg heller ikke. Jeg smutter ind i en Seven Eleven, for i de amerikanske konceptkiosker plejer man at kunne få en anstændig sandwich. I køledisken falder mit øje på noget nyt, noget jeg ikke kender fra de københavnske søsterkiosker: en lille pakke, en såkaldt *Ola-pakka*, der ifølge påskriften indeholder tre skiver næringsrigt og sundt brød – det er en madpakke, en klassisk madpakke som var den udtænkt til skolernes spisebrikvarter. Det hvide madpapir er prydet med bånd i norske farver, rød, hvid og blå, og med sirlig grøn formskrift forkynder madpakken at *Lyden av knitrende matpapir er lyden av norske mattradisjoner*.

Jeg tager en pakke, en lille juice og et lille stykke chokolade og betaler den nette sum af 78 kroner. Af alle Grønlands madtilbud, har jeg valgt det lokale norske, købt i en kiosk, der om nogen symboliserer globalisering i en multietnisk bydel, og tilfreds med mit valgs perspektiver, går jeg ud for at finde en bænk i solen, hvor jeg kan spise. Hvor tit har jeg ikke tænkt på, at den danske rugbrødstradition kunne og burde omsættes til god, sund og praktisk fastfood? Tænk hvis vi ikke købte fedtforstoppede pølser i et blodbad af ketchup, men kunne få et par simple håndmadder af god kvalitet og gå videre med mættende smørrebrød i maven. Sig ikke at det ikke kan lade sig gøre; i en tyrkisk kiosk på en banegård i Berlin fik jeg engang smurt et par friske stykker rugbrød med ost, skinke og salat.

En ung mand forsøger at give mig et nummer af Vagtårnet. Jeg afviser ham høfligt, men bestemt. *Findes Gud?* står der på forsiden: *Hvorfor tillader han så lidelse?* Ra-

sende godt spørgsmål, tænker jeg, men Jehovas Vidner må frelse andre sjæle end min, for nu har jeg en aftale med den norske madpakketradition. Men før jeg pakker indholdet ud, kigger jeg nærmere på madpakkens inskriptioner. Min frokost taler til mig, den bærer mange budskaber, og den vil ikke bare spises, men tages alvorligt, til gengæld er den også høflig og imødekommende: *Takk for at du holder den norske matpakketradisjonen i live*, står der. Velbekomme, svarer jeg.

Her er tre håndmadder, en med æg, en med kalkun og en med ost, men selvom de er friske nok, bliver jeg lidt skuffet over frokostens luftige porøsitet. Hvad havde jeg forestillet mig? Ikke Johannes V. Jensens fire blomstrende stykker smørrebrød, æg og sild med anelsen af svovlbrinte og jodlugt fra havets tangskove, ikke et ungt og skært stykke med steg, ikke rullepølse med bouquet af får og ikke ost med stemning af både forrådnelse og rygende elskov. Nej, ikke det, men måske nok ægte dansk rugbrød? Ja, det fik jeg jo i Berlin, men denne norske variant, er blot blødt og svampagtigt toastbrød, halvhjertet camoufleret som groft.

Men mad er mad, og jeg spiser. Imens vender og drejer jeg madpakkepapiret for at læse alle de forskellige budskaber, der er spredt som graffiti på en kirkegårds-mur. Madpakkens oprindelige navn var „Skolefrokost efter Sigdal-systemet,“ står der, og ikke uden humor har madpakkens forfatter tilføjet: „Det var sikkert en lettelse når noen fant opp ordet matpakke, så slapp foreldre å stå og rope ‘Ola, du har glemt din skolefrokost efter Sigdal-systemet!’“

Et andet sted på indpkningspapiret opfordrer mad-

pakken til at man skal gå ind i en dagligvarebutik i Tyskland, Japan eller Australien og lede efter mellemlægspapir. Så vidt vi ved, sælges det kun i Norge, står der. Og mens jeg undrer mig over det, læser jeg dette: „I Danmark heter frokost ‘morgenmad’ og lunsj heter ‘frokost’. Ikke spiser danskene matpakker, og de varmer leverposteien før de har den på brødet.’

Jeg sidder der, midt på Grønland, og forvirres over, hvad min madpakke fortæller mig. Det kan da godt være, at tyskerne, japanerne og australierne ikke bruger mellemlægspapir, og det kan også være at dets velmagtsdage i Danmark er talte, men nordmændene har da i hvert fald ikke patent på madpakker. Jeg spiste selv en hver dag i min skoletid, og jeg har smurt to til mine drenge hver morgen i snart tilsammen atten skoleår (jeg sværger ganske vist til stanniol, men det er en anden sag). Med hensyn til leverpostej, har den norske madpakke også kun en halv pointe, for danskeren kan både spise den varm og kold – og både med agurk, syltet agurk, rødbeder, lune champignon og bacon, hvis det skulle være, ikke at forglemme variationen med saltkød, sky og karse: Dyrlægens Natmad.

Uden at det skal udarte til en nordisk broderstrid om frokosttraditioner, slår det mig at nordmændene har en kulturchauvinistisk holdning til deres madpakke, og mens jeg omhyggeligt børster madpapiret fri for krummer, folder det sammen og lægger det i min taske, som et pergamentrelikvie, tænker jeg at dette Sigdal-system og den norske madpakkes kulturhistorie, tilsyneladende ikke kun spiller en stor rolle for nordmændenes holdning til mad, men for hele deres selvopfattelse.

Senere læser jeg en artikel af antropologen Runar Døving, der forklarer, at den norske skolemadpakke blev til i et opgør med den kogte mad. Groft brød, rå grøntsager og mælk var den rette kost, og skoleeleverne skulle hver dag medbringe dette simple måltid for at være bedst rustet til lærdom og sundhed. 'Oslo-frokosten som medbragt skolemat' blev lanceret i bydelen Sigdal, der skulle komme til at give navn til den madpakkekultur, der gik sin sejrsgang over hele landet og, ifølge antropologen, blev en del af den elementære norske socialisering. Madpakken er, skriver han, ikke blot belagt med pålæg som ost, æg og kalkun, men også – som alle andre etniske markører – med moral, og madpakken siges at være det mest typisk norske, ja måske det *eneste* typisk norske.

Rune Døving kalder madpakken for et fænomen, der gennem traditionen binder enkeltindividet sammen med nationen. Madpakken repræsenterer på én gang det enkelte menneskes og hele Norges sundhed, og kampen for madpakkens status i konkurrence med truende fast food, er derfor en kamp mod nationens degenerering. I et fællesskab som nationen, har man ikke alene brug for forestillinger om fælles madtraditioner, men også for faktiske og praktiske traditioner: tørre brødskiver med gul eller brun ost, eller en enkelt skive pølse, som man må flytte rundt på for at få den til at dække lidt af hver bid, man tager.

Det er altså mere end en madpakke, jeg sidder der og spiser, midt i Grønlands multietniske mangfoldighed – det er også forestillingen om Norge, formuleret som tre flade håndmadder. Jeg sidder med en kios kudgave af den oprindelige norske skolemadpakke, som blev skabt

som en del af et identitetspolitisk projekt, ikke mindst i modsætning til de svenske naboers ordning med varm mad i skolekantineerne. Sigdal-systemet forbandt hjemmet, skolen og nationen, og som Rune Døving gør opmærksom på, har den kommercielle madpakke et nationalistisk navn, Ola-pakka, med en påtrykt 17. maj sløjfe i de norske nationalfarver. For nordmændene er Ola prototypen på en landsoldat. I Danmark ville vi have givet en sådan madpakke navn efter de danske Jens'er.

Den 17. maj er ifølge Rune Døvig ikke blot Norges nationaldag, det er også familiens dag, og madpakken forener det enkelte hjem, den ordentlige familie, med nationen. Den industrielt smurte madpakke, som jeg nu spiser, er ikke bare brød med æg, kalkun og ost. I al sin sunde, sparsommelige askese er den del af fortællingen om det moderne Norge. Og så er det blot en himmelsk ironi, at jeg har købt den i en japansk ejet kioskkæde med amerikanske rødder i en multietnisk bydel.

Björgulv Braanen tager imod på sit diminutive chefredaktørkontor på avisen Klassekampen. Jeg skal interviewe ham til en artikelserie i Weekendavisen, og jeg ved på forhånd, at han er en kontroversiel og kampklar debattør, som kan få det norske establishment til at se rødt. Hvad mener han om livet uden for avisens hoveddør? *Er Grønland et eksempel på norsk multikultur*, spørger jeg.

„Indvandrere udgør 7,4% af Norges befolkning,“ siger Björgulv Braanen, smilende og tænksomt, som om sådan et lille tal ikke er værd at snakke om. Så tilføjer han: „Det tal vil stige i de kommende år, bl.a. på grund af familiesammenføringer. Problemet er, at det politiske

establishment har omfavnet Norge som et multikulturelt samfund, ja Utlendingsdirektoratet hedder nu Integrerings- og Mangfoldsdirektoratet. Men jeg mener at den multikulturelle idé, forstået som at forskellige grupper skal leve adskilte liv, er rigtig dårlig. Ethvert samfund har brug for fælles kultur, og det er en umulighed at alle skal leve forskelligt, hvis man har demokratiske ambitioner.“

I Danmark er det typisk højrefløjen, der er imod multikultur, men dit ståsted er jo på venstrefløjen, der traditionelt går ind for multikultur, siger jeg.

„Jeg går ind for at flest mulige er med i den fælles debat, den fælles kamp. Men multikulturalisme er uforeneligt med folkestyre,“ svarer Bjørgulv Braanen. „Et lands kultur, erfaringer og værdier skabes af historiske begivenheder, og derfor ændrer værdierne sig hele tiden. Som jeg læser den danske værdidebat, tror mange danskere, at der er noget evighedsagtigt over vestlige værdier, men det er der ikke – og jeg bliver nervøs når mennesker udefra bliver afkrævet forhåndsgarantier om loyalitet overfor danske og norske værdier. Værdier og kultur er i evig udvikling, og det vi skal stå sammen om er i realiteten et ganske spinkelt fundament, som i realiteten ikke er så meget mere end en følelse, eller erkendelse, af at vi er afhængige af hinanden og hører sammen. Og så må folk være til venstre eller højre eller muslimer eller kristne eller fascister eller hvad de vil.“

Bjørgulv Braanen kræver pluralisme og religionsfrihed, fordi man ikke kan afskære nogle samfundsgrupper fra den demokratiske kamp. Han peger på tre årsager til tidens stigende frygt for islam: først øget indvandring, dernæst USA's og Vestens offensive udenrigspolitik og

endelig den kristne fundamentalismes stigende betydning i amerikansk politik:

„Intet har været bedre for den islamiske fundamentalisme, end okkupationen af Irak. Vi har en tendens til at se islam som en fast blok, men alle muslimer er ikke ens, og i et demokratisk samfund er det ekstremt vigtigt at passe på nuancerne, ellers skaber man marginalisering. Det er en retorik og en tankemåde der ikke bidrager til at integrere. Men målet er nok at få muslimerne ud af vores lande, og det skaber øget fundamentalisme i den arabiske verden,“ siger han – og mine tanker glider ned ad trappen, ud på gaden, hen om hjørnet og tilbage til den anonyme graffitikommentator, der krævede: *Kufar ut av muslimske lander*.

Bjørgulv Braanen har for nylig skrevet en leder, der viser stor forståelse for Dag Solstads kritik af ytringsfriheden, ikke fordi chefredaktøren er modstander af frie ytringer – naturligvis ikke – men fordi han mener, at friheden forudsætter et ansvar. Ytringsfrihed handler om, hvad man *gerne* må sige, og hvad man skal *straffes* for at sige, konstaterer han og fortæller at han har forladt venstrefløjens traditionelle vilje til at forbyde racisme og nazisme: „Jeg mener at det er bedst at bruge ytringsfriheden til at sige fra: ‘Det dér bør du ikke sige! Du skaber racisme, når du siger sådan og sådan!’ De der siger at muslimer, islam og terror er det samme, har vundet en skanse i Danmark. Vi skal bruge ytringsfriheden til at kæmpe for den rette politik, moral, videnskab osv., men vi skal også respektere, at der er ting, som vi *ikke* ønsker, f.eks. er jødehetz uanstændigt, fordi vi er *enige* om at det er uanstændigt.“ Jeg bruger derfor min ytringsfrihed til

at sige: 'Jeg synes at du skal holde kæft!' Men jeg fører ikke nogen til retssale eller guillotine.“

Bjørgulv Braanen har fulgt debatten om Danmarks karikaturkrise, som også fik en lokal aflægger i Norge da redaktøren af det vækkelseskristne blad Magazinet, Velbjørn K. Selbekk, i 2006 genoptrykte Muhammed-tegningerne fra Jyllands-Posten, og han konstaterer, at ytringsfrihedens jura har taget opmærksomheden fra indholdet:

„Hvis man siger, at det ikke var klogt at provokere ved at trykke tegningerne, bliver man kritiseret for at undertrykke ytringsfrihed, men man bruger jo bare sin egen ytringsfrihed til at give sin mening til kende. Ytringsfriheden er en ramme, hvor vi kan slå om rigtigt og forkert, men den bruges til at dømme debattører der opfordrer til at gøre det anstændige,“ siger han.

I en lederartikel i Klassekampen har Bjørgulv Braanen påtalt dobbeltbogholderiet hos dem, der på den ene side forsvarer Muhammed-karikaturerne under henvisning til ytringsfriheden, samtidig med at de vil have restriktioner for Holocaust-benægtelse og hvad nazister må sige: „Nogen tror på provokation og konfrontation som metode i identitetspolitikken. Men provokationsteorien fører til det modsatte af målet,“ siger han.

Selv har Bjørgulv Braanen undladt at trykke de tolv tegninger, fordi han ikke vil provokere muslimerne, og han forstår ikke at Politiken og Information valgte at trykke tegningerne, da det kom frem, at der var attentatplaner mod tegneren Kurt Westergaard: „Hvis de to aviser mente at tegningerne var provokerende første gang, hvorfor var de så pludselig gode nok anden gang?“

spørger han, og jeg minder om, at genoptrykket var en solidaritetserklæring.

„Ja, men solidaritet for hvad og med hvem? Er det ikke netop sådan at trykningen af tegningerne fører til at islamistiske fundamentalister får gode kort på hånden, fordi moderate muslimer er enige i at dette opleves som krænkende? Aggressiv ateisme og kristen fundamentalisme mødes i dag i modstand mod islam.“

Chefredaktøren hylder den demokratiske ytringsfrihed, mens han slår fast, at „medier er frie, ikke ansvars-frie.“ Han uddyber med et eksempel fra den norske historie: „I 1905 besluttede Stortinget i Oslo, det daværende Kristiania, at løsrive Norge fra Sverige. Hvis svenskerne fik det at vide før tid, var der risiko for at de ville besætte landet, så der blev i dagene op til beslutningen udstationeret bevogtning langs grænsen. De norske aviser vidste hvad der skete, men de skrev det ikke, fordi det handlede om nationens sikkerhed. En tidligere redaktør på Aftenposten har for nylig sagt, at medierne i dag ikke burde have handlet på den måde, men valgt at skrive nyheden. Jeg er helt uenig.“

Bjergulv Braanen mener, at man som redaktør kan komme i en situation, hvor man indgår i en national konsensus, hvor det handler om at tage et nationalt ansvar. Et ansvar for noget som er større end hver enkelt avis' kommercielle egeninteresser. Danske medier kan hverken gøre fra eller til når det gælder terrorismen i Mellemøsten. Hvis man giver indtryk af at man bidrager til at mindske den ved „at stå fast“ eller trykke tegninger „i solidaritet“, skaber man en illusion i befolkningen, siger han: „Hvad vil avisredaktørerne gøre, hvis der kommer flere ambas-

sadebomber og Arla kun kan eksportere til Sverige og Norge?“ Bjørgulv Braanen svarer ikke selv, men konstaterer: „Muhammed-tegningerne risikerer at blive et nyt 1864 for Danmark.“

Heller ikke Dag Solstad kan se pointen i Muhammed-karikaturene, som han kalder for „dybt krænkende“, og han omtaler sågar redaktøren af Magazinet som „idioten fra det kristelige lorteblad“ (så meget for den gensidige respekt). Men forfatterens hovedanke synes ikke at være tegningerne i sig selv, men forsvaret for dem med ytringsfriheden som det afgørende argument, der trumfer alt. Ikke at han ikke går ind for ytringsfrihed, naturligvis gør han det som forfatter, ikke mindst – skriver han selv – fordi venstreorienterede og oppositionelle forfattere traditionelt er de første til at blive ramt, når ytringsfriheden bliver beskåret.

Nej, det der generer Dag Solstad, er at ytringsfriheden er blevet et moralsk våben, der berettiger at alliancer mellem verdens rigeste lande nu kan bruge deres overlegne krigsmagt til at underlægge sig andre lande. Og hvis ikke man havde kunnet bruge ytringsfriheden som argument, havde man bare fundet på noget andet, som ville have fået en lige så stor opbakning. Men når ytringsfriheden nu er ophøjet til en hellig idé i Norge og Vesten, viser dens ødelæggende kraft sig, siger han

Dag Solstad mener ikke at ytringsfriheden er en umistelig værdi, men et gode, som der ikke er grund til at værne om i fredstid. I sådanne tider, som nu, er der derfor grund til at angribe ytringsfriheden på det skarpeste, så vi igen kan begynde at se klart, skelne mel-

lem stort og småt, vigtigt og uvigtigt, skriver han. Det rejser flere spørgsmål. For det første: Er fredstid altid tider med fravær af krig? I så fald er dette kun fredstid på vores hjemmefronter, for Danmark, og tidligere Norge, er en del af den amerikanske koalition, der fører krig i Irak og Afghanistan, og dermed *er* dette vel krigstid? Dét er naturligvis ikke et argument for ikke at kritisere ytringsfrihed, når det er relevant, for retten til at ytre sig, omfatter naturligvis også retten til at kritisere dem, der ytrer sig på en måde, man finder destruktiv eller amoralsk. Dag Solstad skal med andre ord være mere end velkommen.

For det andet: Hvad betyder det, når en venstreintellektuel, norsk forfatter har nogenlunde det samme syn på ytringsfriheden, som mellemøstens imamer? Ytringsfrihed er en forudsætning for demokrati, og ytringsfriheden reguleres af de love, der administreres af domstolene. Ytringsfriheden er på ingen måde absolut, heller ikke i et demokrati, selvom mange – bl.a. Jyllands-Posten – tror det og gerne markedsfører deres fejløpfattelse.

Og for det tredje: Hvad er stort, hvad er småt, hvad er vigtigt og hvad er uvigtigt? Når ytringsfriheden bruges til at snage i kendissers privatliv, er det småt. Men når den bruges til at kritisere en verdensreligion, er det vel stort? Eller mener Dag Solstad, at religionerne er hævet over kritik?

Det gør han næppe. Men hans foragt for de hurtige medier og deres snagen i det private, er ved at forføre ham til et generalangreb på ytringsfriheden, som – om han vil det eller ej – kan rejse spørgsmål om hans forståelse for demokratiet som en samfundsform, der uddeler

privilegier til alle borgere, ikke kun til dem, der forstår at bruge ordet ædelt.

Dag Solstad mener at „Biblioteket“ er ved at tabe til „Ytringsfriheden“, altså at den litterære lærdom er under stort pres fra tilfældige meninger om hvad som helst. Han noterer meget interessant, at litteraturen og kulturen historisk set altid har besejret censorerne og de regimer, der har dømt de farlige forfatteres værker til destruktion. Hvilket mesterværk er for alvor gået tabt, spørger han. Hvorfor kender vi ingen eksempler på vigtige romaner, som bogbrænderne fik bugt med? Fordi, mener han, at litteraturen altid vinder i sidste instans, de bøger der har *bud* til eftertiden, skal nok *nå* eftertiden.

Som et eksempel nævner han Henrik Ibsen, der i 1880'erne skrev sine store dramaer i eksil i Dresden, München eller i Italien. I 1881 udkom *Gengangere*, der straks blev mødt med forbud mod opførelse, fordi de krænkede den offentlige moral. Også på Det Kongelige Teater i København afviste man at sætte stykket op, fordærvet som det var med sin historie om den promiskuøse kammerherre Alving, der efterlod sin kone bag ægteskabsfacaden, mens han muntrede sig med kvinder og alkohol og havde en uægte datter, som hans egen syfilitiske søn var forelsket i. Så foragtet og forkættet var Ibsens stykke med al dets kritik af borgerligt snæversyn og falsk, kristen moralisme, at det kun fandt vej til scenen ved hjælp af udvandrede norske og svenske immigranter på en diletantscene i Chicago.

At skuespillet var et generalangreb på offentligt hykleri, gjorde kun ondt værre i en hyklerisk samtid, hvilket en norsk karikaturtegning vidner om: Ibsen sidder foran

sceneforhængen med en kasse på skødet. Foran ham står borgerskabet og en ornatklædt præst – alle i børnestørrelse! – og stirrer nysgerrigt og ængsteligt på dramatikerens med de store bakkenbarter og den hemmelighedsfulde boks, hvori han gemmer sit nye teaterstykke. Da han løfter låget, rejser en slange sig med opspilet mund og spillende tunge mod forsamlingen, og mens borgerskabet flygter i vantro, falder præsten rædselsslagen på halen.

Henrik Ibsen blev opfattet som en giftspreder, der med *Gengangere* angreb sine landsmænd på deres moral – og de slog igen med forbud mod at opføre hans stykker på scenen. Men intet tyder på, at Henrik Ibsen tog sig særlig meget af det, fremhæver Dag Solstad: han hverken pralede eller pev over at være forbudt. Han blev troligt siddende nede i Preussen, hvor han skrev sine dramaer, indtil han flyttede tilbage til Norge, hvor grundlovens nye bestemmelser om trykkefrihed endelig ydede ham beskyttelse mod hans egne landsmænd, en bestemmelse som han dog så mindre op til, end til Bernadotte-kongen. Det er, skriver Dag Solstad, sørgeligt, men sandt.

Apropos Henrik Ibsen, den uomgængelige. På Karl Johan, Oslos aorta der fører fra banegården til kongeslottet, træder jeg henover en inskription, som er præget med gyldne bogstaver i belægningen: *Minoriteten har altid retten*, står der. Det er kunstnerparret Ingrid Falk og Gustavo Aguerre, der har fundet på at placere citater af Henrik Ibsen rundt omkring, som om et alfabet har strejft omkring i gaderne og afsat fodaftryk. Ordene fra skuespillet *En Folkefiende* er placeret lige over for Café

Grand, den store norske dramatikers faste tilholdssted, når han ikke var i eksil, og stedet, hvor Samtiden har valgt at fotografere Dag Solstad som illustration til hans essay, sandsynligvis med en slet skjult hensigt, som mange læsere gennemskuer. Og selvom citatet er en løsrevet kliche, klinger det stadig som et tankevækkende apropos til nutidens stridsemner.

Henrik Ibsen skrev *En Folkefiende* i 1882 som en kommentar til reaktionerne på *Gengangere*, der blev så ilde modtaget året før. Stykket handler om en badelæge, doktor Tomas Stockmann, der opdager at vandforsyningen til det sanatorium, som han står i spidsen for sammen med sin bror, er forgiftet på grund af udslip fra byens garverier. Doktoren forventer bysbørnenes ros, sympati og anerkendelse for sin analyse af vandet, men i stedet bliver han mødt med vrede af det lille samfund, der ikke ønsker at se opdagelsens konsekvenser i øjnene. I stedet for at blive modtaget som en helt, bliver han fordrevet som en folkefjende af en befolkning, der hellere vil dyrke løggen og hykleriet, end at se sandheden i øjnene.

‘Er det ikke en statsborgers pligt at meddele sig til almenheden, når han har fanget en ny tanke!’ udfordrer doktor Stockmann byfogeden i den lille by, men svaret lever ikke op til badelægens forventninger: ‘Å, almenheden behøver slet ingen nye tanker. Almenheden er bedst tjent med de gamle, gode, anerkendte tanker, den allerede har.’

Byfogeden har fingeren på pulsen. Byens borgere ønsker ikke oplysning. De ønsker den beskyttelse, der ligger i hykleriet. Eller sådan som bogtrykkeren Aslaksen udtrykker det da han vender sig bort fra Stockmann:

‘Mådehold i alting!’ Derfor må den sandhedssøgende doktor Stockmann se sig ydmyget og fordrevet som en fjende af det folk, han gerne ville tjene.

Henrik Ibsen og Tomas Stockmann er på mange måder to alen ud af et stykke, selvom dramatikeren ikke ønsker at badelægen skal ses som hans ideologiske alter ego. Ikke desto mindre lader han ham holde en programtale, der ikke bare er en digters fiktive ord, men et slet skjult forsvar mod den store offentlighed, både præster og borgere, der angreb *Gengangere* som uforsonligt og uforstandigt, og da Stockmann må forlade sin by, deler han skæbne med Ibsen, der med Georg Brandes ord måtte vænne sig til at føle sig hjemme i hjemløsheden, henvist til et eksil, hvor han i årevis ikke kunne sætte fod under eget bord, eller hvad der åbenbart forekommer Georg Brandes endnu værre: „udskilt fra sit folk, uden nogen virksomhed, der forbinder ham med en institution, et parti eller endog blot et tidsskrift eller blad – en enlig mand.“

Samme år som *En Folkefiende* udkommer, i 1882, skriver Henrik Ibsen et brev til Georg Brandes, hvor han ironiserer over, at hans norske landsmænd kan nøjes med Luthers Ugeskrift og partibladene. „Jeg har ikke noget Talent til at være Statsborger og heller ikke til at være Orthodox,“ skriver han. „For mig er Friheden den højeste og første Livsbetingelse. Hjemme bekymrer man sig ikke stort om Friheden, men kun om Friheder, nogle flere eller nogle færre alt efter Partistandpunkter.“

Henrik Ibsen mener, at man i bestræbelserne på at blive demokrater, blot har udviklet et „Plebejersamfund“,

hvor sindets fornemhed er i aftagende, og han skriver til Georg Brandes om de tanker, der skal komme til at udgøre essensen i det skuespil, han samtidig arbejder på: „Bjørnson siger: Majoriteten har altid Ret. Og som praktisk Politiker maa han vel sige saa. Jeg derimod maa nødvendigvis sige: Minoriteten har altid Ret. Selvfølgelig tænker jeg ikke paa den Minoritet af stagnationsmænd, som er agterudsejlet af det store Mellemparti, der hos os kaldes de liberale; men jeg mener den Minoritet, som gaar foran der, hvor Flertallet endnu ikke er naaet hen.“

Når Henrik Ibsen skriver, at Norge i sine demokratiske bestræbelser er blevet til et plebejersamfund, handler skuffelsen ikke om manglede demokrati, men om den lunkenhed, han fandt i forestillingen om demokrati som en samfundsform, hvor *flertallet* per definition har ret. Hvem siger, at de fleste har ret, bare fordi de er flest?

I debatdramaet *En Folkefiende* sætter Henrik Ibsen et markant og provokerende udråbstegn ved sin påstand om flertallets uret, og han lægger sig grundigt ud med „stagnationsmændene“, der måske nok præker, men ikke praktiserer, friheden, i hvert fald ikke åndens. Det er, siger han, den „kompakte majoritet“, altså det store flertal, der er sandhedens og frihedens største fjende, det er massen der forgifter de åndelige livskilder. Det er fra flertallet, som bilder sig ind at de sidder inde med frisind og moral, at det åndelige svineri siver ud af kulturen, ligesom forureningen siver ud fra byens garverier og forgifter kurbadet.

I toget på vej mod lufthavnen i Gardermoen sorterer jeg mine indtryk og notater. Hvis madpakken er et bil-

lede på den norske nation, så er Grønland et billede på verden, tænker jeg. Der går en lige linie fra den multietnisk bydels graffitikommentar via Dag Solstads kritik af den hellige ytringsfrihed til den sekularismedebat, der i månedsvis har fyldt den norske offentlighed, og også trækker store opslag i de aviser og tidsskrifter, som jeg har liggende i skødet.

Det begyndte, da Aftenposten udnævnte den 23-årige medicinstuderende Mohammad Usman Rana til vinder af avisens kronikkonkurrence for unge skribenter. I kronikken *Den sekulære ekstremisme* insisterede han på sin ret til at være en religiøst praktiserende muslim i det norske samfund og på at lægge religionen til grund for de synspunkter, han deltager med i den offentlige debat. Mohammad Usman Rana præsenterer sig selv som værdikonservativ muslim og har bl.a. kritiseret det danske krav om assimilation frem for integration. Det er meget farligt, at der i Danmark har bredt sig en opfattelse af, at de rigtige muslimer er de rabiate, for den traditionelle islam er ikke krigerisk af natur, og det er derfor forkert at skelne mellem sekulære, moderate muslimer på den ene side og troende fundamentalister på den anden, har han sagt i et interview med Weekendavisen.

I det nummer af tidsskriftet *Samtiden*, hvor Dag Solstad kritiserer ytringsfriheden, bliver Mohammad Usman Ranas positioner i debatten om islam og sekularisering ridset op af islamforskeren Sindre Bangstad, der konstaterer, at Norge for længst er blevet flerreligiøst og fleretnisk, og at forestillingen om, at de religiøse argumenter vil forsvinde fra samfundsdebatten, når bare vi bliver „moderne“ og „progressive“ nok, er en sekulær-

liberal utopi. Folk som Mohammad Usman Rana er altså kommet for at blive, og forskeren mener, at et liberalt samfund må tåle større udfordringer, end den, som en konservativ muslims stemme udgør i den offentlige debat. Tværtimod er Rana med til at bane vejen for at unge, norske muslimer vil tage ordet i samfundsdebatten, og det vil være en berigelse for norsk demokrati og pluralisme og for oplevelsen af de norske muslimers aktive medborgerskab, skriver Sindre Bangstad.

I dagens udgave af Bjørgulv Braanens Klassekampen læser jeg en stor kronik af den svenske forfatter, romerskkatolske præst og professor emeritus, Anders Piltz, hvis overskrift minder ikke så lidt om titlen på Mohammad Usman Ranas kronik. Mens den unge muslim talte om *Den sekulære ekstremisme*, går den kristne professor et skridt videre: *Totalitær kontrol av troen*, kalder han sin artikel, hvor han kalder til kamp mod sekularismen på samme måde som marxismen kaldte til kamp mod religionen.

Mens nogen mener at kirken blander sig for meget i det politiske, mener Anders Piltz det stik modsatte. Han gør fælles front med Rana (uden at nævne ham, ganske vist) i kampen mod det sekulære synspunkt, at religion er en privat sag. Begge debattører insisterer på, at tro er en del af deres offentlige liv og virke, og Anders Piltz fremhæver bl.a. den franske præsident Nicolas Sarkozy, der i en tale har sagt, at samfundene har brug for troende mennesker, fordi de er mennesker med håb. I modsætning til os andre, åbenbart.

Anders Piltz anerkender ganske vist „det politiske livs legitime autonomi“ (heldigvis!), men mener at kirken

skal tage ordet, når det gælder grundlæggende moralske spørgsmål. Hvis de troende havde hævet deres røst i tide, ville de dæmoniske ideologier i 1900-tallet – den patologiske nationalisme, militarismen, kommunismen, fascismen, nazismen – ikke have udslettet mange millioner mennesker, skriver han, idet han ignorerer de dødsfald kirken selv har på samvittigheden med den rette tro som moralsk legitimering. Og så konstaterer han, at kirken har et „skæbnesvangert ansvar“ i mødet med de politiske kræfter, der accepterer døden som konfliktløsning. Her tænker pastoren naturligvis ikke kun på krig, men også på aktiv dødshjælp og abort.

Morgenbladet melder sig i den aktuelle religionsdebat med et essay af den tyske sociolog Jürgen Habermas, der gennemlyser den konflikt som placerer en sær alliance af troende og multikulturalister, der ønsker råderum til kultur og religion på den ene side, og sekularisterne der taler for farveblind politisk integration med fokus på borgerrettigheder på den anden side, nemlig spørgsmålet om, hvad der skal have forrang: bevaring af den kulturelle identitet eller den statsborgerlige integration?

Mens Mohammad Usman Rana og Anders Piltz mener at sekularismen buldrer frem og trænger religionerne i baggrunden, noterer Jürgen Habermas, at sekularismen er presset af forventningen om, at de sekulære borgere i civilsamfundet og den politiske offentlighed skal møde de religiøse medborgere som religiøse borgere på lige fod. Sekulære borgere, som ikke tager deres religiøse medborgere alvorligt som moderne samtidsmennesker, vil miste basis for anerkendelse af det fælles medborgerskab, advarer han, og efterlyser det, han kalder en komplementær

læreproces, som både er nødvendig for den religiøse traditionalisme og for sekularismen, så en religionsneutral statsmagt ikke forveksles med en udelukkelse af religiøse ytringer fra den politiske offentlighed. Statens domæne, som hersker over midlerne til legitim tvang, må ikke blotte sig for striden mellem diverse trossamfund, for i så fald kan regeringen blive det udøvende organ for en religiøs majoritet som påtvinger oppositionen sin vilje, skriver han, og det er jo indlysende sandt, at religiøs mangfoldighed trives dårligt i de samfund, hvor den religiøse magt er knyttet til en intolerant statsmagt. Det er de samme steder, hvor menneskerettigheder, demokrati og ytringsfrihed er i lav kurs, tænker jeg, mens jeg spørger mig selv, hvem der er det egentlige mål for Jürgen Habermas advarsel. Der findes ganske vist en aggressiv ateisme, men den er marginal og magtesløs. Derimod er det sekulære demokrati fuld af tålmodighed overfor de religiøse, og så længe de troende ikke bilder sig ind, at deres gudstro skal have indflydelse på det verdslige samfund, er alt godt.

Jürgen Habermas konstaterer at begge sider, fra hvert deres perspektiv, må inklude sig på en fortolkning af forholdet mellem tro og viden. Kun på den måde kan et selvreflekteret, oplyst samliv være muligt. På samme måde siger Bjørgulv Braanen at forskellige kulturer i det samme samfund ikke kan leve adskilte, hvis man har demokratiske ambitioner. Men det er ikke et argument *imod* multikultur, det er et argument *for* demokrati i en bydel, hvor en anonym graffitikommentator bruger en husmur til at kræve de vantro ud af de muslimske lande og en multinational kioskkæde lige i nærheden sælger norsk, 'nationalistisk' smørrebrød. Et multiet-

nisk tusindårsrige er det ikke, for tusindårsriger eksisterer slet ikke, heller ikke på jorden. Men mindre kan også gøre det. Grønland er det multietniske nutidsrige, et bykvarter i Oslo, hvor en enkelt graffiti genspejler og kommenterer hele den omgivende verden, sådan som Henrik Ibsens skuespil gjorde i 1880'erne.

Men hvem er nutidens folkefjende? Nogle vil mene at den højtprofilerede forfatter Dag Solstad er, fordi han problematiserer ytringsfrihedens konsekvenser. Andre vil mene, at det snarere er Mohammad Usman Rana eller den anonyme graffitiskriver fra muren i Motzfeldtsgate. Andre igen vil pege på nutidsversioner af den intolerante, selvtilstrækkelige og værdikonservative flok, der drev den sandhedssøgende og frisindede Doktor Stockmann fra hus og hjem. Men sandheden er snarere, at folkefjenden ikke er entydig, fordi folket ikke længere er det.

2008